IQTISODIY INTEGRATSIYALASHUV BILAN BOG‘LIQ TUSHUNCHALAR VA NAZARIY ASOSLARI

Toran Tajuddin
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Annotatsiya: *Iqtisodiy integratsiyalashuv zamonaviy dunyo iqtisodiyotining asosiy jarayonlaridan biri bo‘lib, u davlatlar va mintaqalar o‘rtasida iqtisodiy aloqalar va hamkorlikni chuqurlashtirish orqali umumiy iqtisodiy manfaatlarni oshirishga qaratilgan. Bu jarayon iqtisodiy o‘sish, barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta’minlashda muhim o‘rin tutadi. Iqtisodiy integratsiyalashuv tushunchasi keng va murakkab bo‘lib, uning nazariy asoslari turli iqtisodiy maktablar va yondashuvlar doirasida shakllangan.*

Kalit so‘zlar: *iqtisodiy integratsiyalashuv, investitsiyalar, moliya, iqtisodiyot, barqarorlik, savdo, bozor, raqobat.*

Iqtisodiy integratsiyalashuv deganda, odatda, ikki yoki undan ortiq davlatlarning o‘zaro iqtisodiy chegaralarini yumshatish, savdo va investitsiyalar oqimini erkinlashtirish hamda iqtisodiy siyosatlarni muvofiqlashtirish jarayoni tushuniladi. Bu jarayonning asosiy maqsadi bozorlarning kengayishi, resurslarning samarali taqsimlanishi va iqtisodiy raqobatning kuchayishidir. Integratsiyalashuv natijasida ishtirokchi mamlakatlar o‘z iqtisodiy salohiyatlarini birlashtirib, xalqaro maydonda kuchliroq pozitsiyani egallash imkoniga ega bo‘ladilar. Iqtisodiy integratsiyalashuvning nazariy asoslari asosan xalqaro savdo nazariyalariga tayangan. Klassik savdo nazariyasi, ayniqsa, Adam Smit va Devid Rikardo tomonidan ishlab chiqilgan mutlaq va nisbiy ustunliklar nazariyasi integratsiyalashuv jarayonining iqtisodiy samaradorligini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu nazariyalar bo‘yicha davlatlar o‘zining ustunlikka ega bo‘lgan mahsulotlarini ishlab chiqarib, savdo qilish orqali

umumiy farovonlikni oshiradi. Integratsiyalashuv esa bu jarayonlarni soddalashtiradi va kengaytiradi. Keyingi bosqichda, neoklassik nazariyalar integratsiyalashuvning samaradorligini yanada chuqurroq tahlil qiladi. Ushbu yondashuvlar bo‘yicha bozorlarning erkinlashuvi, raqobatning kuchayishi va resurslarning optimal taqsimlanishi iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiradi. Shu bilan birga, integratsiyalashuv jarayonida iqtisodiy bloklar hosil bo‘lib, ular ichida tovar, xizmatlar, kapital va mehnat kuchining erkin harakati ta’minlanadi. Bu esa ishtirokchi davlatlarning iqtisodiy tizimlarini yanada birlashtirishga olib keladi.[1]

Iqtisodiy integratsiyalashuvning darajalari va shakllari ham nazariy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Ularning boshlang‘ich bosqichi erkin savdo zonalari bo‘lib, bu yerda ishtirokchi davlatlar o‘zaro boj va kvotalarni olib tashlaydi. Keyingi bosqichda boj ittifoqi shakllanadi, bunda umumiy tashqi savdo siyosati qabul qilinadi. Yanada chuqurroq integratsiya esa umumiy bozor va iqtisodiy ittifoqni o‘z ichiga oladi, bunda mehnat kuchi va kapitalning erkin harakati ta’minlanadi, shuningdek, iqtisodiy siyosatlarning muvofiqlashtirilishi amalga oshiriladi. Eng yuqori darajada esa to‘liq iqtisodiy va monetar ittifoqlar mavjud bo‘lib, bu davlatlarning iqtisodiy suverenitetining qisman yoki to‘liq birlashishini anglatadi. Iqtisodiy integratsiyalashuvning ijobiy tomonlari ko‘p. U iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, resurslardan foydalanishni optimallashtiradi va innovatsiyalarni rag‘batlantiradi. Integratsiyalashuv orqali ishtirokchi davlatlar o‘z bozorlarini kengaytirib, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, iqtisodiy integratsiyalashuv tinchlik va barqarorlikni mustahkamlashga ham xizmat qiladi, chunki iqtisodiy bog‘liqlik davlatlar o‘rtasidagi nizolarni kamaytiradi va hamkorlikni kuchaytiradi. Biroq iqtisodiy integratsiyalashuv jarayonida ayrim muammolar va xavflar ham yuzaga keladi. Integratsiya jarayonida ba’zi sohalar yoki hududlar raqobatga chidamsiz bo‘lib, ularning iqtisodiy holati yomonlashishi mumkin. Shu bois, integratsiyalashuv siyosatida ijtimoiy va iqtisodiy

tengsizliklarni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar muhim hisoblanadi. Shuningdek, milliy iqtisodiy siyosatlarning muvofiqlashtirilishi murakkab jarayon bo‘lib, u ko‘p hollarda siyosiy irodani talab qiladi.[2]

Iqtisodiy integratsiyalashuvning nazariy asoslarida davlatlarning iqtisodiy suvereniteti va milliy manfaatlari muvozanati masalasi ham muhim o‘rin tutadi. Integratsiyalashuv jarayonida davlatlar o‘z iqtisodiy siyosatlarini qisman yoki to‘liq boshqarish huquqidan voz kechishlari mumkin. Bu esa milliy suverenitetning chegaralarini aniqlash va integratsiya darajasini belgilashda muhim omil hisoblanadi. Shu bois, iqtisodiy integratsiyalashuv siyosatida milliy manfaatlar va xalqaro hamkorlik o‘rtasida muvozanatni saqlash zarur. Iqtisodiy integratsiyalashuvning nazariy asoslari ichida regionalizm kontseptsiyasi ham katta ahamiyatga ega. Regional integratsiya davlatlar o‘rtasida geografik yaqinlik va o‘xshash iqtisodiy sharoitlarga asoslangan hamkorlik shaklidir. Bu kontseptsiya bo‘yicha regional integratsiya global iqtisodiyotda mintaqaviy bloklar shakllanishiga olib keladi, ular esa o‘z navbatida global savdo va investitsiyalar oqimlarini boshqarishda muhim rol o‘ynaydi.[3]

Iqtisodiy integratsiyalashuvning nazariy asoslari shuningdek, iqtisodiy o‘sish va rivojlanish nazariyalari bilan chambarchas bog‘liq. Integratsiya orqali mamlakatlar o‘z iqtisodiy salohiyatlarini birlashtirib, texnologik taraqqiyot, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va yangi bozorlarni egallash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa uzoq muddatda iqtisodiy barqarorlik va farovonlikni ta’minlaydi. Iqtisodiy integratsiyalashuv jarayonida xalqaro tashkilotlar va shartnomalar muhim rol o‘ynaydi. Jahon savdo tashkiloti, mintaqaviy iqtisodiy ittifoqlar va boshqa xalqaro tashkilotlar integratsiya jarayonlarini qo‘llab-quvvatlaydi va tartibga soladi. Ularning faoliyati iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlash va savdo to‘siqlarini kamaytirishga qaratilgan.[4]

Xulosa:

Umuman olganda, iqtisodiy integratsiyalashuv zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi bo‘lib, u davlatlar o‘rtasida iqtisodiy aloqalarni chuqurlashtirish, resurslarni samarali taqsimlash va umumiy iqtisodiy manfaatlarni oshirishga xizmat qiladi. Uning nazariy asoslari xalqaro savdo, iqtisodiy o‘sish va regionalizm nazariyalariga tayangan bo‘lib, ularni amaliyotda qo‘llash orqali iqtisodiy barqarorlik va farovonlikni ta’minlash mumkin. Shu bois, iqtisodiy integratsiyalashuvni chuqur tushunish va uni samarali boshqarish zamonaviy dunyo iqtisodiyoti uchun muhim vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Axmedov, S. (2022). "Iqtisodiy integratsiyalashuv va uning mintaqaviy rivojlanishga ta’siri". Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Qodirov, B. (2023). "Global iqtisodiy jarayonlarda integratsiya nazariyalari". Toshkent: Iqtisodiyot va Menejment Instituti Nashriyoti.
3. Rustamova, M. (2021). "Iqtisodiy integratsiyalashuvning nazariy va amaliy jihatlari". Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashriyoti.
4. Islomov, J. (2022). "Mintaqaviy iqtisodiy integratsiya: nazariy asoslar va rivojlanish istiqbollari". Toshkent: Iqtisodiyot Vazirligi Nashriyoti.
5. Tursunov, D. (2023). "Iqtisodiy integratsiyalashuv va xalqaro savdo". Toshkent: Toshkent Iqtisodiyot Universiteti Nashriyoti.
6. Karimova, N. (2021). "Iqtisodiy integratsiya va uning davlatlar o‘rtasidagi hamkorlikka ta’siri". Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti Nashriyoti.
7. Mirzaev, A. (2022). "Iqtisodiy integratsiyalashuv: nazariy yondashuvlar va amaliy tajribalar". Toshkent: O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi Nashriyoti.